

Emócie v jazyku verejne činných mužov¹

doi.org/10.34739/clit.2025.19.17

Emotions in the language of public men

Abstract: In selected alternative Slovak media, symptomatic emotional-expressive lexemes were identified in public written speeches by five politically active Slovak men. These speeches exhibit characteristic emotional-expressive styles that both reveal the speakers' own emotions and seek to influence the emotional responses of their intended audiences. The lexemes serve as markers of evaluative relationships linked to the perception and interpretation of specific events. Positive and negative emotional evaluations are often intertwined with intellectual evaluative components, reflecting the speakers' cognitive and psychological engagement. A combined linguistic and content analysis was conducted on selected texts published in 2022. The alternative monthly *Extraplus*, in particular, provides space for emotionally charged and argumentative contributions, which frequently include manipulative or conspiratorial content. The study focuses on identifying emotionality in language through symptomatic emotional-expressive lexemes, which manifest in figurative and indirect expressions, idioms, as well as ironic and sarcastic constructions.

Keywords: emotional-expressive lexemes, linguistic expressions, intellectual evaluation components, political expressions, emotions

Úvod

Témou príspevku je sféra mužskej emocionality zaznamenaná v mediálnych textoch, prítomná vo verejnej sfére a vyjadrovaná prostredníctvom jazyka. Sme presvedčení, že emócie verejne činných mužov ovplyvňujú nielen ich konanie, ale zároveň veľmi účinne vplývajú aj na samotných adresátov príspevkov. Dôkazom sú mnohé výskumné zistenia a závery poukazujúce na to, že emócie ovplyvňujú takmer všetky organizačne relevantné správanie ako pracovný výkon, rozhodovanie, kreativitu, absenciu, prosociálne správanie, riešenie konfliktov či

¹ Táto práca bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-22-0221.

efektívnosť vedenia². Tímu psychológov³ chýba výskum, ktorý objasňuje rodové rozdiely v emóciách v práci a ktorý by pomohol pochopiť to, prečo rodové rozdiely vo vedúcich pozíciách pretrvávajú. Muži zastúpení v hojnom počte vo verejnej sfére predstavujú nielen na Slovensku typickú spoločnosť s patriarchálnymi črtami. Sú to práve muži, ktorí zväčša držia moc nad mnohými oblasťami ľudského života, verejnú sféru nevynímajúc. Zaujímavé je zistenie Shermanovho kolektívu výskumníkov⁴, že väčšie postavenie a moc sú spojené s prežívaním viac pozitívnych a menej negatívnych emócií. Dôkazom je štúdia⁵, ktorá uvádza, že jednotlivci s väčšou mocou majú väčší prístup k zdrojom zabezpečujúcim slobodu a komfort ich života, nie sú tak ovplyvňovaní vonkajšími negatívnymi vplyvmi súvisiacimi s nedostatkom (ekonomickým či sociálnym), čo aktivuje systém behaviorálneho prístupu spojený s pozitívnymi emóciami. Napriek tomu výskumné zistenia potvrdili fakt, že ženy sa usmievajú, teda ventilujú svoje pozitívne emócie, viac ako muži, a to pravdepodobne pre genderové stereotypy a sociálne roly⁶. Výsledky výskumov naznačujú, že keď ženy nezodpovedajú rodovým stereotypom a potláčajú výraz pozitívnych emócií, má to negatívnejšie dôsledky pre ich výzor, než je to u mužov. U mužov zohráva v rámci očakávania ich sexuálnej roly výraz pozitívnych emócií menej dôležitú súčasť prejavov.

Skutočnosťou – nerovnomerné zastúpenie žien na pracovisku vo vodcovských a manažérskych pozíciách – sa zaoberalo mnoho výskumov prevažne zahraničnej proveniencie⁷, štúdie sa venovali genderovej nevyváženosti žien a mužov, pričom ako hlavné dôvody sa uvádzali jednak

² S.G. Barsade, D.E. Gibson, *Why does affect matter in organizations?*, „Academy of Management Perspectives“ 2007, N° 21 (1), S. 36-59.

³ Ch.L. Taylor et al., *Gender and Emotions at Work: Organizational Rank Has Greater Emotional Benefits for Men than Women*, „Sex Roles“ 2022, N° 86, S. 127-142.

⁴ G.D. Sherman et al., *Leadership is associated with lower levels of stress*, „Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America“ 2012, N° 109 (44), S. 17903-17907.

⁵ D. Keltner et al., *Power, approach, and inhibition*, „Psychological Review“ 2003, N° 110 (2), S. 265-284.

⁶ M. LaFrance et al., *The contingent smile: A meta-analysis of sex differences in smiling*, „Psychological Bulletin“ 2003, N° 129, S. 305-334.

⁷ S.H. Appelbaum et al., *Gender and leadership? Leadership and gender? A journey through the landscape of theories*, „Leadership & Organization Development Journal“ 2003, N° 24 (1), S. 43-51.; A.H. Eagly, L.L. Carli, *Women and the labyrinth of leadership*, „Harvard Business Review“ 2007, N° 85 (9), S. 62-71; S.C. Paustian-Underdahl et al., *Gender and perceptions of leadership effectiveness: A meta-analysis of contextual moderators*, „Journal of Applied Psychology“ 2014, N° 99 (6), S. 1129-1145.; McKinsey & COMPANY, *Women in the workplace*, 2018, www.mckinsey.com/featured-insights/diversity-and-inclusion/women-in-the-workplace [dátum prístupu: 12.12.2024].

rodová zaujatosť či zásadné rozdiely v štýle vedenia. Na Slovensku sa začala verejná diskusia v prospech rodovej rovnosti otvárať intenzívnejšie až po roku 2020. Fenomén krízy maskulinity je prítomný aj v mediálnom priestore. Zámerom našej štúdie je analyzovať emocionálne aspekty maskulinity prostredníctvom jazyka.

Prejavy základných emócií, ako je melancholický smútok, prekvapenie, odpor, hnev, radosť, strach, ako aj zložitejšie emocionálne stavy a nálady (priateľstvo, nedôvera, prijatie, nádej, potešenie, nadšenie) podľa rodových stereotypov nezodpovedajú mužskosti. Muži vo verejnom živote majú predstavovať pevný pilier, no neznamená to, že sú pevní a stabilní aj v vo svojom osobnom živote. V danom období života sa môžu dostať do situácií, keď sú krehkí, bezmocní; potláčanie prejavov emócií u mužov má korene v gendrových predsudkoch⁸. Všeobecne sa porovnávaním súčasných mužských emocionálnych prejavov s predošlým obdobím v 20. storočí ukazuje, že sú muži v určitých prejavoch menej slobodní pri intenzívnom ukazovaní krajných emócií, napríklad pri prejavoch smútku, radosti, lásky, čiže sentimentu. V súčasnosti aj v minulosti mužská emocionalita odrážala stupeň neistoty v spoločnosti; v čase neistôt a nastupujúcich zmien nie je vhodné ukazovať emócie reagujúce na pohnuté časy, naopak, vtedy je vhodné emócie bezpečne držať pod kontrolou. O sile emócií hovorí T. D. Kemper⁹ vo svojej štúdii namierenej na vzťah emocionálnej reakcie človeka k sociálnej situácii, pričom emócie sú výsledkom zisku alebo straty stavu a/alebo moci. Súčasná emočne vyprázdnená doba tak priniesla vo všeobecnosti emočnú sterilitu, útlm v prejavovaní emócií, ktoré sú odkazom na to, že človek nedokáže ovplyvniť či zmeniť súčasné nastavenie a chaos v spoločnosti, nemá žiaden význam ukazovať čo cítia a presadzovať, čo chcú. Ukazovať vlastné emócie v pohnutých časoch je nielenže nedôveryhodné (kto by sa chcel vystaviť sentimentu a slabosti), ale aj riskantné (aby úprimnosť prejavil city nepodľahli zosmiešňovaniu, nepochopeniu). Prejavovanie emócií sa pokladá u mužského pohlavia za prejavy slabosti, iracionality, inštinktu, preto sa skôr prisudzujú ženám a ich slabostiam. Muži sú od podstaty emocionálne stabilní, racionálni a premyslene zvažujú každé

⁸ T. Pavlas, N. Fárová a kol., *Muži a moc ve veřejné správě*, Praha 2022.

⁹ T.D. Kemper, *Predicting emotions from social relations*, „Social Psychology Quarterly“ 1991, N° 54 (4).

rozhodnutie. E. Mandalová¹⁰ skonštatovala, že vo frekvencii výskytu emócií zostávajú rodové rozdiely pod silným vplyvom spoločenských stereotypov a presvedčení, ktoré bránia mužom odhaľovať emócie, ktoré by prejavovali slabosť a podriadenosť (k takýmto emóciám sa nabádajú ženy), naopak, muži živia v sebe emócie agresivity, hnevu a povýšenosť.

Viacere štúdie potvrdzujú fakt, že ľudia vo vedúcej pozícii, vo vyššej organizácii, a teda v pozícii moci, sú výrazne ovplyvnení emocionálnymi zážitkami, vo výsledku sa u nich zvyšujú pozitívne emócie a znižujú negatívne emócie¹¹, pričom tento mechanizmus platí univerzálne na mužov i ženy. Túto hypotézu sa pokúsil potvrdiť tím výskumníkov¹², pričom očakávali, že hodnosť bude mať väčší pozitívny vplyv na emócie mužov ako na emócie žien, tak, že pozitívne emócie mužov sa zvýšia (a negatívne emócie klesnú) so zvyšovaním organizačnej hodnosti. ZávERY ukázali, že keď sa muži posunuli vyššie v ich pozícii, uľavilo sa im od frustrácie a sklúčenosti, u mužov sa potlačili negatívne emócie výraznejšie. Popritom štúdia potvrdila to, prečo sa muži na vodcovských pozíciách cítia tak dobre: muži na najnižších pracovných úrovniach totiž uviedli, že sa na svojej pozícii cítia výrazne menej rešpektovanejši. Muži sa na vyšších pozíciách cítia komfortnejšie, sebavedomejšie, pociťujú rešpekt a uznanie. Keďže štatisticky vo vodcovských pozíciách prevažujú muži, zisk väčšieho množstva pozitívnych emócií v pracovnej oblasti pripadá práve mužom. Zároveň však môžu muži vo vyšších pozíciách ventilovať svoje negatívne emócie, čím predchádzajú do budúcnosti vážnemu problému vyhorenia¹³ (ktorému častejšie čelia nižšie pozície vyžadujúce výchovné zručnosti a väčšiu mieru ovládania citov – v školstve, zdravotníctve –, vyhorenie súvisí práve s potláčaním negatívnych emócií, čo vo výsledku negatívne vplýva na výkonnosť a osobnú pohodu¹⁴. Určité stránky súvisiace s mužom a mužnosťou spôsobujú, prečo celý rad mužov dokáže vo verejnej sfére zaujať a osloviť, a to aj na niekoľko desiatok rokov. Súvisí to aj s vnímaním mužského stereotypu v rámci pravidiel emocionálneho zobrazovania;

¹⁰ E. Mandal, *Emotions of men and women – similarities – differences – development*, „The New Educational Review“ 2007, No 1, S. 169-83.

¹¹ G.D. Sherman et al., *Leadership is associated with lower levels of stress*, „Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America“ 2012, No 109 (44), S. 17903-17907.

¹² Ch.L. Taylor et al., *Gender and Emotions...*, *op. cit.*, S. 127-142.

¹³ J. Andrew Morris, D.C. Feldman, *The dimensions, antecedents, and consequences of emotional labor*, „Academy of Management Review“ 1996, No 21 (4), S. 986-1010.

¹⁴ J. Kenworthy et al., *A meta-analytic review of the relationship between emotional dissonance and emotional exhaustion*, „Journal of Applied Social Psychology“ 2014, No 44 (2), 94-105.

očakáva sa, že vodcovia budú prejavovať typickú mužskú emóciu, napr. pýcha¹⁵, naopak, ženský stereotyp predpokladá city spojené s bezmocnosťou, ako napríklad súcít. Ak sú ženy vo vyšších vedúcich pozíciách, sú posudzované oveľa prísnejšie za prejavenie svojich negatívnych emócií (hnev, frustrácia, napätie), ktoré sú v rozpore so ženskými stereotypmi, ako ich mužskí kolegovia, ktorí prejavujú rovnaké emócie¹⁶. Tento silný stereotyp zakorenený v rodovej rozdielnosti pomáha mužskému pohlaviu dlhodobej udržateľnosti vo vysokých vodcovských pozíciách. Muži majú nepochybne aj na Slovensku väčšinové zastúpenie v rozhodovacích funkciách, dominujú na vodcovských postoch. T. Pavlas a N. Fárová¹⁷ konštatujú, že „*mužská dominance není identifikována a přetrvává jako podstatná, byť většinou nevědomá součást mužské identity a jednání zejména mužů, což se negativně projevuje v různých typech politik*“, čoho dôsledkom je vplyv na negatívne ovplyvňovanie politiky obsadzovania vodcovských postov mužmi pred ženami. Muži majú viacero výhod, resp. možností, ktorými v spoločnosti vedú ľahšie viesť svoju rolu, napríklad postoje a argumenty mužov nie je možno tak jednoducho spochybníť na základe ich emócií či vizáže. Napriek tomu, emócie v prejave mužov vieme zreteľne identifikovať. Štúdia T.A. Domagalskiho a L.A. Steelmana¹⁸ potvrdila, že muži v práci zvládajú hnev menej ako ženy a aj ho ventilujú. Výskum rovnako potvrdil, že emócie v prejave pôsobia na adresáta veľmi účinne a často sú nositeľkami manipulačných stratégií. Výskumná štúdia¹⁹ potvrdila, že pri uverejňovaní príspevkov mužov a žien na mediálnych portáloch a v diskusných fórach sa výrazne líši štýl vyjadrovania mužov a žien. Zároveň dopĺňa, že sa mlčky očakáva, že príslušníci s nedominantným pohlavím sa prispôbia v štýle svojho vyjadrovania v gendrovo dominantnému štýlu. Blízko k manipulačným stratégiám má emočný balast. Ten súvisí so skresľovaním pravdy, s klamaním a s prispôbovaním skutočnosti vlastným potrebám. C. Alasco²⁰ dopĺňa, že balast je

¹⁵ S.A. Shields, *Thinking about gender, thinking about theory: Gender and emotional experience*, in: *Gender and emotion*, (red.) A.H. Fischer, Cambridge 2010, s. 3-23.

¹⁶ K.M. Lewis, *When leaders display emotion: How followers respond to negative emotional expression of male and female leaders*, „Journal of Organizational Behavior“ 2000, No 21, S. 221-234.

¹⁷ T. Pavlas, N. Fárová a kol., *Muži a moc...*, op. cit.

¹⁸ T.A. Domagalski, L.A. Steelman, *The impact of gender and organizational status on workplace anger expression*, „Management Communication Quarterly“ 2007, No 20 (3), S. 297-315.

¹⁹ S. Herring, *Gender differences in computer-mediated communication: Bringing familiar baggage to the new frontier*, 1994, cpsr.org/prevsite/cpsr/gender/herring.txt/ [dátum prístupu: 12.12.2024].

²⁰ C. Alasco, *Emoční balast*, Praha 2015.

vtedy emočný, keď klamanie a manipulácia vytvárajú silné negatívne pocity úzkosti, hnevu, strachu a bolesti; súvisí to s tým, že keď je skutočnosť prekrúcaná podvádzaním a klamaním, pripadáme si podvedení, rozhnevaní, oklamaní a prirodzenou reakciou je dlhý zoznam negatívnych emócií. Tie rodia pochybnosti, toxickú energiu a v spoločnosti sú zdrojom polarizácie medzi ľuďmi, zdrojom neistoty a hnevu. Emočný balast má pomôcť človeku získať výhodu alebo moc a posilniť vlastné postavenie, vypadáť lepší alebo múdrejší a prekonať súperu, nájsť najrýchlejšiu a najľahšiu cestu k pocitu uspokojenia a vyhnúť sa negatívnym emóciám ako úzkosť, strach, hnev a bolesť. Dokonca často ide aj o nevedomú manipuláciu. Mnohí politici využívajú v rámci manipulatívneho správania mechanizmus obviňovania, resp. zvaliť vinu na niekoho iného, aby nás nezdrvila ťažoba vlastnej nedokonalosti – preniesť vinu inam je primitívnym pokusom ochrániť sa²¹.

Výskum²², ktorý sa zaoberal prítomnosťou agresivity u dospelých ľudí, preukázal prejavy vyššej agresivity u mužov v závislosti od situácií vyvolávajúcich agresivitu. Napríklad, že muži reagujú agresiou intenzívnejšie v situácii bez akejkoľvek provokácie či v situácii zabránenia dosiahnutia ich úspechu, spochybňovania ich zručností, schopností či inteligencie, no rovnako v situáciách ovplyvňujúcich ich fyzickú pohodu, napr. v dopravných zápchach, v dave ľudí či pri fyzickom napadnutí. Vo všeobecnosti sú muži na verejnosti agresívnejší ako ženy a prejavy agresivity u žien sú zmierlivejšie, ženy zväčša ostanú len pri zosmiešnení protivníka. Rozlišuje sa viacero druhov agresíí, kde popri fyzickej a psychickej agresii dominuje aj verbálna a neverbálna agresia, pričom pri výskume agresie je dôležitá aj vývinová perspektíva, pretože rozsah a druh agresie sa mení s vekom²³.

Výber jazykových prostriedkov a ich stváranie prostredníctvom vlastných komunikačných stratégií a nástrojov sa premieta do napĺňania vlastných záujmov hovoriaceho a aj do politickej persuzívnej činnosti verejne činnnej osoby vo verejných sférach. Na tento účel slúži množstvo jazykových prostriedkov, v našom príspevku nás budú primárne zaujímať tie, ktoré zrkadlia emocionálne prejavy hovoriacich a zároveň emocionálne

²¹ *Ibidem*.

²² B.L. Bettencourt, N. Miller, *Gender differences in aggression as a function of provocation: A meta-analysis*, „Psychological Bulletin“ 1996, No 119, S. 422-427.

²³ E. Mandal, *Emotions of men...*, op. cit., S. 169-83.

pôsobia na konzumenta prejavu s cieľom osloviť, presvedčiť a zmanipulovať prostredníctvom využitia (zneužitia) expresívnej lexiky.

Emócie a emocionálnosť vo verejných prejavoch

Emócie verejne známych mužov sme identifikovali na pozadí ich verejných prejavov v médiách. Vyexcerpovali sme texty piatich mužov z rôzneho spektra politického diania (Robert Fico, Marián Tkáč, Milan Uhrík, Roman Stopka, Andrej Danko), ktorí zreteľne používajú emócie v jazyku spájané s emocionálno-expresívnymi štylémami. Na analýzu sme vybrali prvých päť čísel mesačníka *EXTRAPLUS 1-2022 – 5-2022* (z rubriky *Politika* zodpovedajúce analytickému žánru komentár) označovaného ako alternatívne médium. Výber periodík bol cielený, pretože sme predpokladali, že január až máj v roku 2022 boli obdobím nástupu vojny na Ukrajine, ku ktorej sa verejne činní politici vyjadrovali s rôznym postojom a využívali na to bohatý výrazový materiál. Okrem iného vrcholilo obdobie pandémie Covid-19 a zároveň zavládli vo vláde na Slovensku turbulentné časy súvisiace s pandemickou situáciou a vojnou na Ukrajine. Tieto skutočnosti sa stali zdrojom vyjadrení, ktoré útočili na verejnú mienku konzumentov článkov. Tie mnohokrát aj pod zámerom ovplyvňovania či persúázie adresátov podliehali manipulatívnym praktikám komunikantov. V analyzovaných textoch sme sa zamerali na emocionálno-expresívnu lexiku, pričom na pozadí typológie expresív sme odkazovali na inherentné (expresivita založená na príznakovej forme) a adherentné (expresivita založená na prenášaní významu) expresíva. V lexémach s adherentnou expresivitou vytvorené na základe podobnosti/obraznosti je zároveň prítomný emocionálny hodnotiaci komponent späť s vnútornou formou. Emocionálnosť zrkadliaca emócie hovoriaceho sa zreteľne ukazuje v lexémach s emocionálnym a expresívnym zafarbením. Pojem emocionálnosť sa pritom vymedzuje užšie vo vzťahu k pojmu expresivita, to značí, že expresivita je vždy prítomná v citovo zafarbených vyjadrovacích prostriedkoch, ale emocionálnosť tu nemusí byť zastúpená²⁴. Expresívny výraz sprostredkuje subjektívny obsah alebo vlastný postoj komunikanta, ktorý sa formálne skladá z nociónálnej zložky a expresívneho appendixu, dodatku alebo viacerých appendixov. V expresívnych lexémach je súčasne prítomné intelektuálne, teda racionálne

²⁴ J. Mistrík, *Štylistika*, Bratislava 1997.

hodnotenie, ale zároveň aj emotívne ladené emocionálne hodnotenie²⁵; v prejavoch mužov verejne činných nachádzame množstvo expresívnych výrazov s obrazným významom, v ktorých je prítomná sémantická či slovotvorná obraznosť vo forme uzualizovaných či aktualizovaných metafor, prirovnaní či frazém. I. Dulebová²⁶ charakterizuje na lexikálnej úrovni prejavy explicitnej, zjavnej rečovej agresie vyjadrenej prevažne expresívami a citovo zafarbenými slovami prevažne so záporným odtienkom. Vo vyjadrovaní sú frekventované pejoratíva, hrubé výrazy a iné, ktoré majú hodnotiaci charakter a poukazujú na negatívny subjektívny postoj a citovú zaujatosť autora. Autori výpovedí prostredníctvom expresív vyjadrujú svoj výsmech, hnev, pohrdanie, nenávisť, odpor a zároveň sú ukážkou nesofistikovanej podoby diskurzívnych stratégií autora. Prenikanie výrazov negatívne expresívnych, teda hrubých, pejoratívnych, či dokonca vulgárnych do verejnej komunikácie oslabuje povedomie o ich tabuizovaní a vo svojom dôsledku to vedie k uvoľňovaniu jazykových a spoločenských noriem a k úpadku jazykovej kultúry²⁷. Vo verejných sférach je expresívnosť využívaná s cieľom aktualizácie a inovácie výrazu. K príznakovým výrazom ako potenciál vyjadrovania nezdvorilosti, výsmechu alebo agresie sme zaradili aj frazeologickú jednotku, polemické, sarkastické alebo ironické názory cielené na politických oponentov a iné expresívne a príznakové výrazové prostriedky.

Robert Fico (v roku 2022 predseda strany Smer-SD a poslanec NR SR), je známy svojou agresívnou rétorikou, no navonok osloví svojím rozvážnym a racionálnym postojom a argumentmi. Je to majster rečníckych trikov a argumentačných faulov. Sám R. Fico o svojom pôsobení vo vláde v rozhodujúcom roku 1992 hovorí ako o čase, keď „*sme boli schopní prijímať také hrdé, sebavedomé a suverénne rozhodnutia*“. R. Fico rád vo svojich prejavoch využíva postupy porušujúce pravidlá logického dôkazu s cieľom pôsobiť na emócie prijímateľov ako na ich rozum. Najčastejšie je to v prejavoch útočiacich na oponenta, kde je jediný cieľ porážka oponenta, očiernenie, odvedenie pozornosti²⁸. Jeden zo svojich obľúbených argumentačných faulov „útok na človeka“ R. Fico využíva vo svojich vyjadreniach pomerne často. Reaguje nielen na konanie

²⁵ J. Dolník, *Lexikológia*, Bratislava 2003.

²⁶ I. Dulebová, *Jazykové stratégie argumentácie „osobitnej ruskej cesty“* súčasnom politickom diskurze, in: *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V.*, (red.) R. Štefančík, Bratislava 2020, s. 54-58.

²⁷ D. Hradilová, *Funkční aspekty lexikální expresivity v současné češtině*, Olomouc 2015.

²⁸ P. Nutil, *Médiá lži a příliš rychlý mozek*, Praha 2022.

svojich protivníkov, postupy pri ich nejakej činnosti, ale na aj ich morálny profil, odbornosť alebo schopnosti. Ide zväčša o vyjadrenia reagujúce na vtedajšiu koalíciu: *hoci len pred rokom to bol kšeftár (vtedajší predseda parlamentu) s ukradnutým titulom; Určite by z pozície ministerky mala odísť Mária Kolníková, keď sa zistilo, že jej brat kšeftuje s STV a ich rodinná firma okrádala majiteľov bytov v Moste pri Bratislave.; niekto sedí oproti predsedovi parlamentu Borisovi Kollárovi a číta si jeho zložku, kde je napísané, ... má jedenásť detí, obľubuje transsexuálov a ukradol titul; Akú má napríklad minister školstva Gröhling kvalifikáciu na ministra školstva okrem toho, že je Sulíkova rodina?* Uvádžanie nepríjemných faktov s negatívnym hodnotiacim komponentom napádajúcich spôsobilosť či integritu protivníka je podporené prítomnosťou pejoratívnych emocionálno-expresívnych slov s negatívnym príznakom ako *kšeftár, kšeftuje*. Na účel vyjadrovania nezdvorilosti prostredníctvom vyostrených prejavov a agresívnych reakcií poslúžia veľmi účinne expresívne a emocionálne zafarbené slová. V naratívoch reagujúcich na zablokovanie webového portálu alternatívneho média sme vyexcerpovali vyjadrenia R. Fica nesúce emocionálno-expresívny príznak: *Zákon o takzvanej (pejoratívne nepravej, klamnej či falošnej) kybernetickej bezpečnosti; zbabelým a nedemokratickým spôsobom zavrieť ústa (prenesene prestať hovoriť)*. R. Fico sa netají svojim záporným postojom k mainstreamovým médiám, čoho dôkazom sú jeho kritické vyjadrenia s negatívnym hodnotiacim komponentom súvisiace s mainstreamovými médiami, ale aj samotný pohrdavý komunikačný tón s novinármi: *jednostrannej propagandy a prenasledovanie ľudí, ktorí majú iný názor, ako je ten, ktorý má vláda a novinársky mainstream; Musíme s tou nenávisťou médií žiť*. Ďalšie negatívne vyjadrenia R. Fica plné emócií sa opierajú o vzťah vtedajšej vlády, prezidentky so Západom: *Američania a Rusi na seba dnes ceria zuby* (expresívne slovo vo význame smejú sa či vyškierajú sa); *chválenie judáškejskej (pejoratívne zradcovskej) obrannej dohody s USA*; Vzťah medzi vládou a prezidentkou je pretavený do viacerých emotívnych vyjadrení s negatívnym odkazom: *Čaputová ukázala, na koho strane od začiatku stojí* (frazéma značí, že vládu podporuje a zastáva sa ju); *koalícia doslova znásilnila* (knižne expresívne povedané, že násilím ju ovládla) *parlament, zarezala* (s expresívnym odtienkom v zmysle znemožnila) *výhrady opozície; V záplave tlaku* (expresívne viacslovné pomenovanie) *zo strany MOST-HÍD a ďalších strán som sa však nechal zlomiť* (prenesene stratiť pôvodnú silu,

intenzitu).; *Možno si aj niektorí vysvetlili tento príklad tak, že už nie je nič sväté (frazéma poukazuje na význam absolútneho znevažovania). V tom čase som sa nechal zatlačiť do kúta (frazéma v zmysle dostať ho do neriešiteľnej situácie) a verejne priznávam, že zrušenie Mečiarových amnestií bola veľká chyba.; to už je pravdepodobne tá posledná kvapka do pohára trpezlivosti s týmto vagabundom, ktorý stojí na čele ministerstva vnútra (v tejto jednej aktualizovanej frazéme sa krížia dve frazémy: prvá *bola to posledná kvapka* vo význame „naplnila sa miera znesiteľnosti, prijateľnosti“ s druhou knižnou frazémou *pohár utrpenia sa preliat, prekypel* vo význame „utrpenie presiahlo znesiteľnú mieru“) – expresivita vychádzajúca zo samotnej podstaty frazémy bola posilnená aj hovorovým pejoratívom *vagabund* (vo význame ničomník, gauner).*

V populistických vyjadreniach R. Fica nájdeme aj negatívne a pozitívne emócie, ktoré sú sprostredkované jednak pozitívnymi a negatívnymi konotáciami, ale aj expresívnymi slovami či frazémami: *neľahké obdobie transformácie spoločnosti, ktorej boli obetovaní hlavne dôchodcovia; na vlastnej koži som okúsil (frazéma vo význame „necíti sa dobre“), *ako sa tam k nám správali; Dnes už má málokto v politike zbojnícku česť (prenesene neoblomný kladný spoločensko-morálny stav) a prevažuje kriváctvo (expresívne bezcharakternosť, bezzásadovosť).; Keď sa rúbe les, lietajú triesky. Nie všetko bolo spravodlivé. (alibizmus zobrazený prostredníctvom frazémy vo význame „keď sa robia zásadné zmeny, doplatia na ne aj nevinní“); Dnes však mestá a obce krvácajú.; *Toto je problém krajiny a potom sa čudujeme, že ľudia sa hanbia a sú agresívni.; Verejnosť vidí, čo sa deje a mňa bolí, keď vidím to obrovské množstvo ľudí okolo mňa, ktorým je bezdôvodne ubližované.***

Marián Tkáč (spisovateľ, publicista, štátny úradník a politická príslušnosť k strane ESNS) ventiloval svoje emócie v typických naratívnych vyjadreniach reagujúcich na slovenskú vládu v roku 2022: *tretí rok vládnutia hulvátov (subštandardný výraz s nadmernou expresivitou vo význame grobian, surovec, odroň); všetka tá špina (expresívne nemravnosť, nečestnosť, podlosť) sa prikrýva posvätnými názvami káz (irónia) či trestných stíhaní; Pani z Grasalkovičovho paláca (sarkazmus); „Červení“ škrípu zubami (expresívne pomenovanie Červení v zmysle „socialisti sú nahnevaní“, pričom sa metaforicky a trochu ironicky s cieľom zveličenia (použitím úvodzoviek) odvoláva na opozíciu prostredníctvom expresívneho pomenovania symbolizujúceho socializmus či komuniz-*

mus); *Matovič vedel, komu má dať do ruky metlu* (expresívne a metaforicky „komu má dať spraviť poriadky“).

Milan Uhrík (v roku 2022 poslanec Európskeho parlamentu a predseda hnutia Republika) vyjadruje svoje postoje v emotívne ladených naratívoch reagujúcich na zablokovanie webového portálu alternatívneho média a zároveň na kritizuje mainstreamové médiá: *pri „pandemických opatreniach“ nešlo o vírus* (irónia vyjadrená úvodzovkami signalizuje, že sa autor od pravdivosti výrazu dištancuje, naznačuje tým to, že sa s ním nestotožňuje); *vytvorili hystériu a dnes ju zneužívajú na umlčanie opozície*; synonymné negatívne konotácie *tupá/vládna/štátna cenzúra/cenzúra sovietskeho typu; informačná vojna; Ľudia už vládnym politikom a mainstreamovým médiám neveria, lebo klamú, až sa práši* (frazéma v zmysle veľmi.); *Hegerov a Čaputovej režim sa teda odtrhol z reťaze* (expresívna frazéma s významom bujný, neviazaný); „škodlivé“ články (irónia naznačená v podobe úvodzoviek signalizuje to, že sa autor nestotožňuje s nálepkou škodlivosti alternatívnych médií); *šíria prozápadnú a vládnú propagandu; tak sa bude spomínať aj na túto nechutnú vládu* (trochu knižný výraz s expresívnym významom vzbudzujúci záporný pocit, nevôľu až pohoršenie) *a falošnú prezidentku; Raz sa karta obráti* (frazéma v zmysle zmeny, keď situácia bude opačná) *a všetko sa im vráti*. Na vyjadrenie svojich stanovísk využíva M. Uhrík radikálne naratívy útočiace na hlavu štátu a na vtedajšiu vládu: *Zuzana Čaputová robí politiku svojej rodnej progresívnej partaje* (hovorové, často pejoratívne slovo na synonymné označenie politickej strany); *drancujú štát* (expresívny výraz s významom neúnosne vyčerpávajú a tým poškodzujú štát), *dohadzujú kšefty* (pejoratívny ekvivalent na nečestné obchodovanie); *Treba týchto bláznov a mafiu vo vláde vymeniť* (hovorové expresívne pomenovanie *bláznov* za synonymné pomenovanie nerozumného či nerozvážneho človeka a zároveň výraz *mafia* ako pejoratívny expresívny príznak na označenie skupiny osôb vo vedení dôležitých úradov štátnej správy). Pravicový populizmus je blízky strane Republika a M. Uhríkovi, ktorý je známy šírením poplašných správ či konšpiračných príbehov, uvádzame niektoré z nich, ktoré reagujú na prozápadné/protivýchodné konšpirácie: *Americkú dohodu by podpísala okamžite, nech by v nej bolo čokoľvek.*; *Zradila 600-tisíc občanov pri referende, zradila viac ako tri milióny ľudí, ktorí tu americké základne nechcú.*; *ako nebyť súčasťou organizácie, ktorá nás zatáhuje do vojen a konfliktov, štvete proti Rusku*; *staneme sa americkou základňou a ich vazalmi* (vazal je

pejoratívum na označenie politicky alebo hospodársky závislého človeka); *Američania na našom území zrejme ani nebudú spadať pod našu jurisdikciu, ak niečo spáchajú (napríklad ako niekoho znásilnia či ublížia na zdraví).*

Roman Stopka (v roku 2022 predseda strany Práca slovenského národa PSN) prezentoval svoje postoje, emócie a názory v týchto negatívnych naratívoch, ktoré reagujú na prozápadné nálady, mainstreamové médiá, vtedajšiu vládu a aj prezidentku. Mnohé vyjadrenia obsahujú emocionálno-expresívne výrazy a iné len negatívne hodnotenú konotáciu: *informačnú nadvládu a moc nad vedomím občanov; v pozícii amerického poskoka* (hovorový pejoratívny význam synonyma *posluhovač*); *systemy protiraketovej obrany PATRIOT sa sem nesáčujú* (expresívne subštandardné slovo) *kvôli bezpečnosti*; *Výroky Korčoka, Naďa či pôvodcu celého Lajčáka* (metonymia v podobe inotaju = Eduard Heger, bývalý premiér) sú *trestuhodným balamutením* (expresívny výraz vo význame miasť, zavádzať je posilnený prívlastkom s negatívnym hodnotiacim komponentom) *verejnosti frázami.*; *Koľko hnusu* (prenesený a hovorový pejoratívny výraz so silne expresívnym negatívnym významom „odporný čin“) *ešte vyrobí spolok týchto psychopатов na čele štátu, než sa rozsype?*; *SR môže schytať* (expresívny výraz) *pár atómových kopancov* (hovorové expresívne slovo vo význame „urobiť nejaký hlúpy čin“ je posilnené prívlastkami *pár* a *atómových* s cieľom zvýšiť nepokoj); *objekty, do ktorých sa Američania napchajú* (expresívne s istým úsilím alebo s použitím tlaku či sily sa dostanú dovnútra); *USA nahrádzajú ručajúce* (prenesene *rozpadávajúce sa*) *sa NATO*; *utiahnutie psieho obojka* (ide o aktualizovanú frazému k pôvodnej *utáhovať si opasok* s vysoko negatívnou asociáciou s cieľom vyvolať silné negatívne emócie spojené so strachom posilnené spojením v závere vety) *na krku nezávislosti Slovenska*; *pod maskou* (prenesene ide o pretváрку) *kovidovskej pandémie*; *slaboducho* (expresívna príslovka s negatívnym hodnotením, teda nerozumne alebo hlúpo) *rozdávali*. R. Stopka ako predstaviteľ pravicového populizmu šíri konšpiračné teórie a polopравdy, reagujúce na negatívne západné tendencie, mnohé z nich sú podporené expresívnou lexikou a lexikou so silne negatívnymi hodnotiacimi komponentmi, ktoré nie sú argumentačne podložené a ich cieľom je u čitateľa vzbudiť strach či úzkosť z neistej budúcnosti, pocit ohrozenia a nenávisť. Ide o tieto vyjadrenia: *do ktorej nás vmanipulovala* (lexéma s negatívnym

hodnotiacim komponentom vo význame riadenia bez rešpektu vôle iného) *dnešná vládna koalícia pod pokryteckou záclonou* (expresívne prenesené pomenovanie) *boja za demokraciu; opatrení, vyplývajúcich z bezohľadnej zviazanosti SR s USA; nekompetentnosť koaličných politikov vtiahli SR do takých závislostí od USA, ktoré ohrozujú životy a majetok občanov, energetickú, ale aj existenčnú bezpečnosť štátu; psia poslušnosť* (expresívne prenesené pomenovanie) *voči USA aj v ich vydieračskej zahraničnej politike vmanévrovala náš štát do reálneho ohrozenia údermi atómových zbraní; koalícia je natoľko zamotaná do lží a poloprávd* (metaforicky a expresívne povedané „urobiť neprehľadným, nejasným“), *že sa uchýľuje k fašizácii celej spoločnosti; začnú náborovať nové bezpečnostné zložky z ukrajinských nacionalistov a nájom budú platiť Kolomojskému; klamstvami a školometskou logikou prezidentky, zahľievať vedomie spoločnosti, prekrúcaním faktov tak, aby podporovali Pax Americana; USA si chystajú u nás útočné pozície proti Rusku.*

Andrej Danko (v roku 2022 predseda Slovenskej národnej strany SNS) využíval v danom periodiku typické naratívy vystupujúce proti vtedajšej hlave štátu a vláde: *Žiaľ* (hodnotiaca časť), *Sulík s Korčekom to minulý rok v Rusku nezvládli; nedovolili by sme, aby Východoslovenskú energetiku v celom rozsahu ovládol nemecký koncern, a ako inak, hlavná veliteľka OSSR prezidentka Zuzana Čaputová opätovne podrazila* (expresívna lexéma umocnená lexémou opätovne s významom opakované a neustále) *vlastný národ ...; v prospech tútorov* (expresívne ochrancov či zástancov) *spoza mláky* (neúplná frazéma za *veľkou mlákou*, teda v Amerike); Tento deň je *čiernym dňom* (metaforicky hodnotený ako smutný, chmúrny či nešťastný) *pre suverenitu SR a vpíše sa veľkými písmenami do histórie Slovenska ako zrada* (knižná aktualizovaná frazéma, pričom v nej prebehla zámena *zlatými* za *veľkými*; význam tejto frazémy poukazuje na vykonanie niečoho veľmi významného alebo na nadobudnutie historického významu, táto frazéma je podporená nasledujúcou lexémou s negatívnym hodnotením *zrada*; výsledným posolstvom je, že si túto udalosť budú navždy všetci spájať s porušením vernosti či záväzného sľubu.); *Latka politickej korektnosti* (aktualizovaná frazéma) *je nastavená tak nízko, že ktokoľvek, kto príde po roku 2024, si vlastne môže robiť, čo chce.; Slovensko prestalo byť právnym štátom a ženie sa k anarchii* (expresívny výraz s významom „horlivo sa púšťať do niečoho“ podporený nasledujúcou hovorovou lexémou *anarchia* vo

význame zmätku, chaosu a neporiadku).; A. Danko vo svojich prejavoch využíva naratívy, v ktorých kritizuje morálny profil či odbornosť svojich protivníkov a v ktorých využíva expresívnu lexiku so záporným odtienkom, napríklad *hoci len pred rokom to bol kšeftár* (vtedajší predseda parlamentu) *s ukradnutým titulom* (hovorové pejoratívne slovo kšeftár je posilnené prívlastkom s negatívnou konotáciou „ukradnutý“).

Záver

Výsledky štúdie zameranej na potláčanie emócií²⁹, naznačujú že negatívne emócie sa ťažšie regulujú ako pozitívne emócie. Zažívanie viac pozitívnych a menej negatívnych emócií v práci je často spojené s väčším postavením a mocou. E. Mandalová³⁰ to zhrnula tak, že rozdiely medzi pohlaviami v rámci emocionality žien a mužov nie sú také veľké, ako naznačovali viaceré názory, a muži podobne ako ženy prežívajú emócie, rozdiely sa týkajú viac ich prejavu. Muži emócie viac potláčajú oproti ženám, avšak sú povzbudzovaní na to, aby odhalili svoje emócie spojené s prejavom moci, dominancie, bojom. Je to v situáciách, ktoré kopírujú rodový stereotyp ukazovať muža ako nadriadeného, dominantného a silného. Prejavy emócií sa u mužov na verejnosti odhaľujú vo forme hnevu, neúcty, agresivity, nenávisť a pohrdania inými. Vo vybraných textoch sme poukázali na prenikanie negatívnych emocionálno-expresívnych výrazov do verejných prejavov a do verejnej komunikácie. Vybraní muži v role vodcu využívajú na prejavenie svojich emócií expresívnosť a emocionalitu, ktorá sa odráža na emocionálno-expresívnej príznakovej lexike. V prejavoch verejne činných mužov sme excerpovali agresívnu a radikalizovanú lexiku hlavne vo forme nepriamych pomenovaní, frazém a inherentných expresív.

Muži sú v spoločnosti povzbudzovaní, aby prejavovali emóciu agresivity. Čo je pre verejné vystupovanie politikov či verejne činných osôb na vysokých vodcovských pozíciách žiaduce. Pre adresáta či konzumenta takýchto vyjadrení je to však primárne prejav nekultúry a zdroj agresie, neovládania sa. Je to útok na základné komunikačné normy a v konečnom dôsledku je to prameň polarizácie spoločnosti. Ide o prejav rečovej

²⁹ J.B. Nezlek, P. Kuppens, *Regulating Positive and Negative Emotions in Daily Life*, "Journal of Personality" 2008, No 76 (3), S. 561-580.

³⁰ E. Mandal, *Emotions of men...*, op. cit., S. 169-83.

neúcty³¹, ktorý je signálom antipatie voči tým, komu je reč adresovaná, je protipólom k zdvorilosti v komunikácii ako nástroja na bezproblémovú komunikáciu a vo výsledku vedie k vzájomnému nahľadávaniu spoločnosti.

Literatúra / References

Alasco C., *Emoční balast*, Praha 2015.

Andrew Morris J., Feldman D.C., *The dimensions, antecedents, and consequences of emotional labor*, „Academy of Management Review“ 1996, № 21 (4), S. 986-1010.

Appelbaum S.H., Audet L., Miller J.C., *Gender and leadership? Leadership and gender? A journey through the landscape of theories*, „Leadership & Organization Development Journal“ 2003, № 24 (1), S. 43-51.

Barsade S.G., Gibson D.E., *Why does affect matter in organizations?*, „Academy of Management Perspectives“ 2007, № 21 (1), S. 36-59.

Bettencourt B.L., Miller N., *Gender differences in aggression as a function of provocation: A meta-analysis*, „Psychological Bulletin“ 1996, № 119, S. 422-427.

Dolník J., *Lexikológia*, Bratislava 2003.

Domagalski T.A., Steelman L.A., *The impact of gender and organizational status on workplace anger expression*, „Management Communication Quarterly“ 2007, № 20 (3), S. 297-315.

Dulebová I., *Jazykové stratégie argumentácie „osobitnej ruskej cesty“ súčasnom politickom diskurze*, in: *Jazyk a politika. Na pomedzí lingvistiky a politológie V.*, (red.) R. Štefančík, Bratislava 2020, s. 54-58.

Eagly A.H., Carli L.L., *Women and the labyrinth of leadership*, „Harvard Business Review“ 2007, № 85 (9), S. 62-71.

Herring S., *Gender differences in computermediated communication: Bringing familiar baggage to the new frontier*, 1994, cpsr.org/prevsite/cpsr/gender/herring.txt/.

Hirschová M., *Pragmatika v češtině*, Praha 2013.

Hradilová D., *Funkční aspekty lexikální expresivity v současné češtině*, Olomouc 2015.

Keltner D., Gruenfeld D.H., Anderson C., *Power, approach, and inhibition*, „Psychological Review“ 2003, № 110 (2), S. 265-284.

Kemper T.D., *Predicting emotions from social relations*, „Social Psychology Quarterly“ 1991, № 54 (4), S. 340-342.

Kenworthy J., Fay C., Frame M., Petree, R., *A meta-analytic review of the relationship between emotional dissonance and emotional exhaustion*, „Journal of Applied Social Psychology“ 2014, № 44 (2), S. 94-105.

LaFrance M., Hecht M.A., Levy Paluck E., *The contingent smile: A meta-analysis of sex differences in smiling*, „Psychological Bulletin“ 2003, № 129, S. 305-334.

³¹ M. Hirschová, *Pragmatika v češtině*, Praha 2013.

Lewis K.M., *When leaders display emotion: How followers respond to negative emotional expression of male and female leaders*, „Journal of Organizational Behavior“ 2000, N° 21, S. 221-234.

Mandal E., *Emotions of men and women – similarities – differences – development*, „The New Educational Review“ 2007, N° 1, S. 169-83.

McKinsey & COMPANY, *Women in the workplace*, 2018, www.mckinsey.com/featured-insights/diversity-and-inclusion/women-in-the-workplace.

Mistrík J., *Štylistika*, Bratislava 1997.

Nezlek J.B., Kuppens P., *Regulating Positive and Negative Emotions in Daily Life*, „Journal of Personality“ 2008, N° 76 (3), S. 561-580.

Nutil P., *Médiá lži a příliš rychlý mozek*, Praha 2022.

Paustian-Underdahl S.C., Walker L.S., Woehr D.J., *Gender and perceptions of leadership effectiveness: A meta-analysis of contextual moderators*, „Journal of Applied Psychology“ 2014, N° 99 (6), S. 1129-1145.

Pavlas T., Fárová N. a kol., *Muži a moc ve veřejné správě*, Praha 2022.

Sherman G.D., Lee J.J., Cuddy A.J.C., Renshon J., Oveis C., Gross J.J., Lerner J.S., *Leadership is associated with lower levels of stress*, „Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America“ 2012, N° 109 (44), S. 17903-17907.

Shields S.A., *Thinking about gender, thinking about theory: Gender and emotional experience*, in: *Gender and emotion*, (red.) A. H. Fischer, Cambridge 2010, s. 3-23.

Taylor Ch.L., Ivcevic Z., Moeller J., Menges J.I., Palmon R.R., Brackett M.A., *Gender and Emotions at Work: Organizational Rank Has Greater Emotional Benefits for Men than Women*, „Sex Roles“ 2022, N° 86, S. 127-142.